

สภาพทั่วไปและประวัติชุมชนปากพ่องอปี พ.ศ. 2439

"ชุมชนปากพ่อง" ที่ศึกษาต่อไปนี้เป็นชุมชนที่ประกอบด้วย คนไทย คนจีน และคนไทยมุสลิมซึ่งเข้ามาอยู่ในภายหลัง ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำปากพ่อง เดิมเรียกว่า อำเภอบี๊ซัด จากบัญชีสำมะโนครัวเมืองนครศรีธรรมราช ปี ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2441) "...อำเภอบี๊ซัด มีหลวงพิบูลย์สมบัติเป็นนายอำเภอ มีกำนัน 30 คน ผู้ใหญ่บ้าน 370 คน มี 514 หมู่บ้าน 6,755 หลังคาเรือน ประชากรทั้งสิ้น 34,685 คน"¹ อำเภอบี๊ซัดได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอปากพ่องในปี พ.ศ. 2445 ซึ่งอำเภอปากพ่องในระยะหลังนี้จะมีขอบเขตแถมกว่าอำเภอบี๊ซัด วิทยานิพนธ์นี้จะเน้นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมว่า ชุมชนภายในอำเภอปากพ่องในปัจจุบัน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำปากพ่องตลอดมา

อำเภอปากพ่องในปัจจุบัน ประกอบด้วย 28 ตำบล 123 หมู่บ้าน เนื้อที่ปกครอง 560 ตารางกิโลเมตร หรือ 350,000 ไร่ ที่ว่าการอำเภอปัจจุบันตั้งอยู่บนถนนสายปากพ่องชายฝั่งทะเลในหมู่ที่ 3 ตำบลปากพ่องฝั่งตะวันออก เดิมที่ว่าการอำเภอชั่วคราวตั้งอยู่ที่โรงค้าของเอกชน ต่อมาย้ายไปอยู่ที่ตลาดสด แล้วย้ายมาตั้งที่กองกำกับการตำรวจน้ำปากพ่อง ที่ว่าการตั้งถาวรนี้ ปรากฏว่าได้เกิดเพลิงไหม้ 2 ครั้ง ครั้งหลังสุดเมื่อปี พ.ศ. 2504 จึงย้ายที่ว่าการมาตั้งอยู่ที่ปัจจุบัน

ชุมชนปากพ่องตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ริมทะเลภาคใต้ฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย ปรากฏด้วยเนื้อที่ส่วนที่เป็นแหลมตะลุมพุก และบริเวณรอบอ่าวปากพ่อง (หรืออ่าวนคร) มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ

จรดทะเลอ่าวไทย

ทิศใต้

จรดอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

¹ กจช. ร.5 ม.47/1 รายงานตรวจราชการมณฑลนครศรีธรรมราชของพระยา

ทิศตะวันออก	จรททะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	จรคเขตกอ่าวเมืองนครศรีธรรมราช

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบและเนินทราย เนื่องจากแม่น้ำพัดพาโคลนตะกอนจากเทือกเขานครศรีธรรมราชทางตะวันตก ไปทับถมบริเวณชายฝั่งตะวันออก ทำให้เกิดที่ราบลุ่มและดินดอนสามเหลี่ยมบริเวณปากแม่น้ำ เหมาะแก่การปลูกข้าวและทำการกสิกรรมต่าง ๆ สันทรายเกิดจากการพัดพาของคลื่นเข้าสู่ฝั่ง มีการทับถมเป็นเวลานานทำให้เป็นแผ่นดินงอก¹ พื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1-8 เมตร ไม่มีภูเขาและเนินสูง พื้นที่ทางด้านตะวันออกที่ติดต่อกับทะเลอ่าวไทยมีสันทรายแคบ ๆ กว้างประมาณ 100-200 เมตร ยาวประมาณ 17 กิโลเมตร เหมาะแก่การทำสวนมะพร้าว ด้านทิศเหนือเป็นอ่าวปากพ่องน้ำที่รอบอ่าวประมาณ 58,750 ไร่ เป็นดินเลน น้ำทะเลท่วมถึง เป็นแหล่งน้ำที่เหมาะสมแก่การประมงและเป็นป่าไม้ชายเลน พื้นที่ตอนกลางด้านทิศใต้ของปากพ่องน้ำที่ประมาณ 291,250 ไร่ เป็นที่ราบดินเลน เหมาะแก่การทำนา

ลักษณะภูมิอากาศ ปากพ่องน้ำตั้งอยู่ในเขตร้อนแต่เนื่องจากที่ตั้งอยู่ริมทะเล ประกอบกับพื้นที่ทั่วไปอยู่ในที่โล่ง มีลมบกลมทะเลพัดอยู่เสมอ จึงทำให้อากาศไม่ร้อนจัด อุณหภูมิเฉลี่ย 27 องศาเซลเซียส มีฤดูกาลเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูแล้งและฤดูฝน ฤดูแล้งเห็นชัดเจนราวเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน ช่วงนี้เกือบจะไม่มีฝนตกเลย ฤดูฝนได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้ มีฝนตกราวเดือนพฤศจิกายน-มกราคม²

การคมนาคม มีเส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำอันได้แก่ แม่น้ำพ่องน้ำ หรือคลองปากพ่องน้ำที่เชื่อมต่อกับคลองระโนด ซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าในฤดูมรสุมระหว่างนครศรีธรรมราช กับสงขลา และพัทลุง ถึงแม้จะใช้เรือขนาดเล็กเดินทาง แต่ก็ปลอดภัยกว่าการเดินทางค้าขายโดยเรือขนาดใหญ่ทางทะเลในฤดูมรสุม ซึ่งมีคลื่นลมจัด สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ทรง

¹ สุภาภรณ์ ทัตถลารัตน์, "ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับภายนอก" รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 (วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช 255) หน้า 7.

² วิเชียร ณ นคร และคณะ, นครศรีธรรมราชของเรา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน, 2521), หน้า 15.

รายงานตอนหนึ่งว่า

...ความขัดข้องด้วยเรื่องทางสินค้าออกนั้น เพราะลำน้ำเมืองนครศรีธรรมราช ถึงมีมากก็เป็นลำน้ำเล็ก ๆ และต้น มีลำน้ำที่พอใช้ก็แต่ลำน้ำปากพอง แต่เข้า อยู่เสียลึกซึ้ง แลยังขัดข้องด้วยเหตุจะหาที่จอดเรือใหญ่ไม่มีที่ด้วย ทางน้ำที่จะ จัดบำรุงการค้าขายให้ดีขึ้นและจะทำได้ง่าย มีทางเดียวที่จะขุดแต่งคลองระบอง ซึ่งเส้นทางเรือเล็กไปมาได้ในระหว่างปากพอง กับทะเลสาบเมืองพัลลวง คลองนี้ เป็นทางใช้ไปมาในระบอบรุ่ม และเป็นทางสำหรับสินค้าทะเลน้อยมาออกทะเล...¹

จากความเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย ในเรื่องท่าจอดเรือขนาดใหญ่ของปากพองไม่ทันเอง ช่วยให้ปากพองได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นในช่วงหลังการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

ประวัติความเป็นมาของชุมชนปากพอง²

เนื่องจากขาดหลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานทางลายลักษณ์อักษร ทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่า ชุมชนนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด มีแต่การบอกเล่าต่อ ๆ กันมา ดังตำนานเกี่ยวกับปากพองดังนี้

...ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย ราว พ.ศ. 1773 สมัยพระเจ้าสามพี่น้อง คือ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าจันทรภาณุ และพระเจ้าพงษาสุระ กำลังดำเนินการสมโภชพระธาตุนั้น คลื่นได้ซัดผ้าแถบใหญ่ผืนหนึ่ง ซึ่งมีลายเขียนเรื่องพุทธประวัติซึ่งเรียกว่า "พระบต" ขึ้นที่ชายหาดปากพอง (เบียด) ชาวปากพองเก็บผ้าผืนนั้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ซึ่งได้รับสั่งให้ซักพระบตจนสะอาด แต่ลายเขียนพุทธประวัติก็ไม่ลบเลือน ยังคงสมบูรณ์ดีทุกประการ จึงรับสั่งให้ประกาศหาเจ้าของให้ความว่า ชาวพุทธกลุ่มหนึ่งจำนวน 100 คน จากเมืองหงสาวดี มีชาวอริยพงษ์เป็นหัวหน้า จะเดินทางไปลังกาเพื่อนำพระบตไปบูชาพระบาทในลังกา แต่เรือโค่นพายุที่ชายฝั่งเมืองนคร มีคนรอดชีวิต 10 คน

¹ กจช. ร.5 มท.2.14/4 เล่ม 1 เรื่องกรมหมื่นดำรงเสด็จตรวจราชการมณฑลชุมพรและนครศรีธรรมราช, 13 พฤษภาคม 2442.

² ผศ.มยุ วลัยะพีชร์, การตั้งถิ่นฐานในชนบทของประเทศไทย (ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 2520), หน้า 17.

รวมทั้งหัวหน้า พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงพิจารณาเห็นว่า พระบดินทร์จะนำ
ขึ้นไปหุ้มพระบรมธาตุเจดีย์เนื่องในโอกาสสมโภชน์พระบรมธาตุ และเจ้าของ
พระบดินทร์รอดชีวิตก็ยินดี ด้วยเหตุนี้การแห่ผ้าขึ้นธาตุจึงเป็นประเพณีประจำเมือง
นครสืบมาจนทุกวันนี้...¹

จากตำนานข้างต้น ถ้าวิเคราะห์ดูจะเห็นว่าขัดกับความเป็นจริง เพราะเมืองหงสาวดี
และลังกายู่ทางทิศตะวันตกของนครศรีธรรมราช ส่วนปากพ่องอยู่ฝั่งทะเลด้านตะวันออก ถ้าดู
จากทำเลที่ตั้งของปากพ่องจะพบว่าเป็นส่วนหนึ่งของหาดทรายแก้ว อันเป็นที่ตั้งของอาณาจักร
ตามพรลิงค์ แต่ไม่ได้หมายความว่าชุมชนปากพ่องจะเกิดขึ้นพร้อมกับตามพรลิงค์ กล่าวได้แต่
เพียงว่าปากพ่องเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของนครศรีธรรมราช และเป็นท่าของนครศรีธรรมราช
เพราะทางฝั่งทะเลตะวันออกของนครศรีธรรมราช มีที่ราบใหญ่ที่สุด คือ บริเวณปากพ่อง มีแหลม
ตะลุมพุกซึ่งอยู่ทางเหนือของปากพ่อง ทำให้เกิดเป็นอ่าวเรียกว่า "อ่าวนคร"² อ่าวนี้เป็นประตู
เมืองทางทะเลที่จะเข้าไปสู่ใจกลางเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อนครศรีธรรมราชติดต่อกับ
ต่างชาติ จำเป็นต้องผ่านบริเวณปากพ่อง ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า ชุมชนปากพ่องคงมีมาตั้งแต่สมัย
อยุธยาหรือก่อนหน้านั้น

ฐานะของปากพ่องก่อนปี พ.ศ. 2439

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีนโยบายที่จะมอบอำนาจให้หัวเมือง
นครศรีธรรมราชทำหน้าที่เป็นตัวแทนของราชธานี ทำการขยายอำนาจลงไปทางเมืองแปะ และ
เข้าควบคุมไพร่บุรีให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น³ จึงได้โปรดให้กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ เป็นผู้ชำระทำเนียบ
ข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อให้การปกครองเป็นระเบียบมากขึ้น

¹ วิเชียร ณ นคร และคณะ, นครศรีธรรมราชของเรา, หน้า 67.

² น้อม อุบภัย, "นครศรีธรรมราชสมัยกรุงศรีอยุธยา" นครศรีธรรมราชในอดีต
(วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช 2525), หน้า 35.

³ สงบ ส่งเมือง, ความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมืองนครศรีธรรมราชในสมัย
กรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ปริญาทิพนธ์ ก.ศ.บ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2518), หน้า 266-267.

จากทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2354 นี้ จัดแบ่งท้องที่ออกเป็นเมือง อำเภอบล แขวง และตำบล ตามลำดับความสำคัญของแต่ละท้องที่ เมืองที่ใหญ่ที่สุดที่ขึ้นต่อนครศรีธรรมราช ผู้รักษาเมืองมีศักดินา 1600 เช่น เมืองตรัง เมืองท่าทอง เมืองที่ใหญ่รองลงมา ผู้รักษาเมืองมีศักดินา 1200 เช่น เมืองสมุย เมืองปากพ่อง เมืองเล็กที่สุดผู้รักษาเมืองมีศักดินา 1000 เช่น เมืองพิชัย จะเห็นได้ว่า ปากพ่องมีฐานะเป็นเมืองขนาดกลาง มีหลวงเพชรกำแหงสงครามรัชมบุรี เป็นผู้รักษาเมือง ศักดินา 1200 มีขุนมาयाศักดิ์ภักดี เป็นผู้ช่วย ศักดินา 800

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ การจัดการปกครองหัวเมืองได้มีการจัดทำ "ทำเนียบข้าราชการ" ไว้จนครบทุกตำแหน่ง เฉพาะเมืองนครศรีธรรมราชเท่านั้น แสดงให้เห็นว่า หัวเมืองนครศรีธรรมราชมีความสำคัญมาก

ในต้นรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้ปรับปรุงการปกครองท้องที่ในเมืองนครศรีธรรมราช โดยกำหนดให้มี นายร้อย นายสิบ ควบคุมผู้คน แต่ทำไม่สำเร็จ การปกครองท้องที่ยังคงใช้รูปแบบเดิมที่มีมาแต่ครั้งรัชกาลที่ 2¹ ต่อมาใน พ.ศ. 2438 นครศรีธรรมราช แบ่งเป็น 50 อำเภอ ทนพื้นเมืองเรียกอำเภอว่า "ที่" อำเภอเหล่านี้ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง โดยแบ่งขึ้นกับสี่คี่ขวาง 19 อำเภอ ขึ้นกับสี่คี่ซ้าย 28 อำเภอ ขึ้นพนักงานเมือง 1 อำเภอ ขึ้นคลัง 1 อำเภอ และขึ้นมา 1 อำเภอ ปากพ่องถูกจัดเป็น "อำเภอ" หรือ "ที่" เรียกว่าอำเภอพ่องหรือที่พ่อง² ขึ้นกับสี่คี่ขวา ชาวบ้านทางเมืองนครเรียกว่า "หัวเมืองนัง"³ ปีต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการปกครอง ปากพ่องมีฐานะเป็นอำเภอ เรียกว่าอำเภอเบ็ญชัด

¹ กจช. ร.5 มท.2.14/74 รายงานของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้, 7 ธันวาคม ร.ศ. 117.

² กจช. ร.5 มท.2.1/31 เล่ม 1 ราชการทางมณฑลนครศรีธรรมราชเรื่องจัดการแบ่งแขวงอำเภอในมณฑลนครศรีธรรมราช, 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2443.

³ วิเชียร ณ นคร และคณะ, นครศรีธรรมราชของเรา, หน้า 20.

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2445 จึงได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็นปากหนัง ดังมีความในคำกราบบังคมทูลของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยว่า "อำเภอเบ็ญชัดเมืองนครศรีธรรมราช ราษฎรชาวเมืองพากันเรียกว่าอำเภอปากหนัง พระยาสุโขทัยวินิตเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ควรเปลี่ยนชื่ออำเภอ..... ตามที่ราษฎรเรียกจะได้เป็นที่เข้าใจง่าย"¹

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จังหวัดสงขลา

⁴ ประยูร โสภณกุล ณ อมุธยา, เอกสารราชการมณฑลนครศรีธรรมราชในสมัยที่
เจ้าพระยามรราชเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล (หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมประยูร
โสภณกุล ณ อมุธยา ณ วัดเทพศิรินทราวาส 23 มีนาคม พ.ศ. 2520), หน้า 152.

สภาพเศรษฐกิจของปากพนัง ก่อนปี พ.ศ. 2439

จากการที่ปากพนังเป็นส่วนหนึ่งของนครศรีธรรมราช ทำให้ปากพนังต้องส่งส่วยและภาษีอากรอื่น ๆ ให้นครศรีธรรมราช โดยผู้ปกครองเกณฑ์ส่วยสาอากร แรงงาน และผลิตผลจากราษฎรส่งให้แก่นครศรีธรรมราชตามที่เรียกร้องมา และนครศรีธรรมราชก็ส่งต่อให้ส่วนกลาง ดังนั้น การพิจารณาเศรษฐกิจปากพนังในช่วงที่มีหลักฐานกล่าวถึงน้อยมากนี้ เราอาจพิจารณาผ่านทางเศรษฐกิจนครศรีธรรมราชได้บ้างพอสมควร ถ้าเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชคือ เศรษฐกิจของปากพนังก็ย่อมดีด้วยไม่มากก็น้อย

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของชาวปากพนังก็เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในนครศรีธรรมราช คือทำการเกษตรกรรมแบบพอยังชีพ มีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ประกอบหัตถกรรมภายในหมู่บ้าน และเก็บของป่า* ในด้านการค้า ศูนย์กลางของปากพนังในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2439 มีลักษณะเป็นเมืองท่าส่งผ่านสินค้า ยังไม่มีการผลิตสินค้าเพื่อส่งออก

ลักษณะเศรษฐกิจของปากพนังก่อนปี พ.ศ. 2439 อาจสรุปได้ว่ามีลักษณะดังนี้

1. เศรษฐกิจของปากพนังไม่เป็นอิสระ แต่ขึ้นต่อนครศรีธรรมราช ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่เคลื่อนย้ายสู่ส่วนกลางในรูปของส่วย อากร ไม่มีการสะสมเพื่อการลงทุน รายได้บางส่วนถูกนำไปใช้บำรุงศาสนา ส่วนการได้รับความช่วยเหลือจากส่วนกลางมีน้อยมาก เช่นในสมัยรัชกาลที่ 2 เกิดอุทกภัย นาทำไม่ได้ผล ส่วนกลางส่งข้าวสารมาช่วย 20-30 เกวียนและส่งมาชายอีก 100 เกวียน¹

*ป่าของปากพนัง เป็นป่าชายเลน ไม้ไขป่าหีบ ของป่าที่มีในแถบนี้ได้แก่ ริงนก น้ำผึ้ง ไม้แสม. สัมภาษณ์, ชุนพันธรัักษ์ ราชเดช, 13 มกราคม 2523.

² สุภาภรณ์ ศัลลารักษ์, บทบาทเจ้าพระยามนครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ในสมัยรัชกาลที่ 2 และที่ 3 (วิทยานิพนธ์ภาคประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2520), หน้า 112

2. ราษฎรประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพคือ การทำนา เลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรมในหมู่บ้าน มีการแลกเปลี่ยนบ้างโดยเฉพาะในรูปสินค้าต่อสินค้า โดยแลกเปลี่ยนผลิตผลที่ราษฎรผลิตได้เอง

3. ราษฎรถูกกีดกันจากการค้าโดยเจ้าเมือง และพระมหากษัตริย์ ชาวจีนประกอบอาชีพโดยอิงกับระบบข้าราชการ และส่งเงินส่วนหนึ่งออกนอกประเทศ ส่วนพ่อค้าพื้นเมืองก็มียุบาย แต่ทำการค้าแบบแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า (barter system) เช่นพ่อค้าจากเมืองสมุทรสาคร ปัตตานี นำเกลือมาแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ¹

4. ก่อนปี พ.ศ. 2439 การขยายตัวของเศรษฐกิจแถบปากพ่องแทบไม่เกิดขึ้น เนื่องจากขาดแคลนแรงงานบุกเบิกป่า ซึ่งกินเนื้อที่กว้างขวาง ขาดแคลนเกลือในการถนอมอาหาร สะสมอาหาร ขาดแคลนวัตถุดิบในการช่าง ประกอบกับห้องแข่งขันกับเมืองท่าอื่น ๆ เช่น สงขลา สุราษฎร์² การทำสนธิสัญญาเบาริ่ง พ.ศ. 2398 และสนธิสัญญาอื่น ๆ ระหว่างส่วนกลางกับชาติตะวันตกต่าง ๆ ยังไม่มีผลกระทบมาถึงปากพ่อง จนกระทั่งหลังจาก พ.ศ. 2439 เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในนครศรีธรรมราช

ลักษณะสังคมของชุมชนปากพ่องก่อนปี พ.ศ. 2439

ชาวนครศรีธรรมราชเรียกคนในท้องถิ่นเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ ชาวเมือง ชาวนอก ชาวเหนือ และชาวนอกเขา ซึ่งทุกกลุ่มก็เข้าใจและใช้สืบทอดกันมา ไม่สามารถบอกได้ว่าเรียกเช่นนี้ครั้งแรกเมื่อใด แต่ผู้ที่เกิดครึ่งสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น ชุนพันธ์รักษ์ราชเดช กล่าวว่า "...ผมเองก็ได้ยินเขาใช้กันมาแล้ว แต่บอกไม่ได้ว่าเริ่มเมื่อใด เคยได้ยินตั้งแต่เด็ก..."³

¹ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, "สภาพเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชสมัยสุโขทัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น" นครศรีธรรมราชในอดีต, (วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2525), หน้า 165.

² ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

³ สัมภาษณ์, ชุนพันธ์รักษ์ ราชเดช, 13 มกราคม 2523. อายุ 77 ปี.

ชาวเมือง ได้แก่ คนในตลาดตัวเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งก่อนเลิกทาสและก่อนเลิกสักเลขบนหลังมือบอกรูานะไพร่ตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวเมืองประกอบด้วยข้าราชการตั้งแต่เจ้าเมืองไปจนถึงกรมการเมืองและข้าหลวง กำกับราชการสังกัดกรมต่าง ๆ พร้อมด้วยบริวารรับใช้ ไพร่และทาสในบริเวณตลาด และรวมถึงชาวจีนที่มีอาชีพค้าขายหรือเป็นเจ้าของนายอากรด้วย

ชาวนอก* ได้แก่ ชาวชนบทที่ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินด้วยการทำนาตามที่ราบริมทะเลทางตะวันออกของตัวเมืองและบางส่วนทำประมงทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำปุ๋ยเปี้ยว (ปุ๋ยคอก) ปลาเค็ม กุ้งแห้ง พุงปลา และเคย (กะปิ) ชาวปากน้ำถูกเรียกว่าเป็นชาวนอก

ชาวเหนือ ได้แก่ ชาวชนบทที่ตั้งหลักแหล่งด้วยการทำไร่ ทำสวนพืชผักอยู่ทางตะวันออกของเขาลอง ซึ่งทอดจากเหนือไปได้ เป็นทิวสัครามอยู่ทางตะวันตกของเมืองนครศรีธรรมราช เช่น ชาวอำเภอลานสกา (เขาแก้วกำโลน) ชาวตำบลท่าดี ฯลฯ

ชาวนอกเขา ได้แก่ ชาวชนบทที่ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินด้วยการทำสวนผักผลไม้และหาของป่าอยู่ตามที่ราบด้านตะวันตกของเขาลอง คือ ท้องที่อำเภอดวาง อำเภอบึงน และกิ่งอำเภอนาบอน ปัจจุบันที่เรียกว่าชาวนอกเขา เพราะอยู่ไกลหันภูเขาด้านเหนือ ๑ สูดขอบฟ้าออกไปอีก¹

เข้าใจว่าชาวเมืองเป็นผู้ริเริ่มการเรียกชื่อว่า ชาวเมือง ชาวนอก ชาวเหนือ และชาวนอกเขาดังกล่าวมานี้ การที่เรียกพวกตนว่าชาวเมือง มีนัยยะเป็นการยกย่องกลุ่มของตน

ในชุมชนปากน้ำ ถ้าพิจารณากลุ่มคนตามอาชีพ สามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่มคือ**

*ชาวนอก หมายถึง เขตนอกเมืองนครศรีธรรมราช

¹ ตีแรก พรตตะเสน, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-17

* ภูภาพระกอบในภาคผนวก ค.

1. ชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางเหนือ บริเวณชายฝั่งทะเล ได้แก่ บริเวณแหลมตะลุมพุก ส่วนใหญ่มีอาชีพทางการประมงและปลูกมะพร้าว ส่วนใหญ่เป็นการประมงขนาดเล็ก ใช้แรงงานคนและเครื่องมือง่าย ๆ เช่น ไซได้ สุ่ม เบ็ด นาง จับปลา นอกจากเครื่องมือเหล่านี้แล้ว บางครั้งก็ใช้เรือ เช่น เรือผีหลอก ซึ่งเป็นการหาปลาที่ง่ายมาก คือนำเรือที่มีไม้กระดานสี่ขาประกบข้างเรือข้างละแผ่น ในเวลาที่จับปลากลางคืน สีขาวจะสะท้อนแสง ปลาก็จะกระโดดเข้าเรือ¹ สัตว์ทะเลที่จับได้มักใช้ในการบริโภค และเก็บในรูปตากแห้ง บางส่วนที่เหลือบริโภคจึงนำไปแจกญาติที่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมง ชาวนอกพวกนี้จะนำปลาแห้งหรือกะปิ น้ำปลา ไปให้ และมักจะได้รับผักและผลไม้จากพวกชาวเหนือ ชาวประมงพวกนี้จะมีการทำนาด้วย ในพื้นที่ด้านในที่ไม่ติดกับทะเล แต่จะทำได้ไม่มาก เนื่องจากมีที่ดินน้อย เป็นการทำนาเพียงเพื่อใช้บริโภค ถ้าปีใดได้ข้าวไม่พอกินำของแห้งพวกปลาที่เก็บไว้ไปขาย หรือแลกเปลี่ยนเป็นข้าว

2. ชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณตลาด ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง ทั้งสองฟาก คือฟากตะวันออกและตะวันตก ชุมชนนี้ประกอบด้วยชาวไทยและชาวจีน ซึ่งมีจำนวนมาก ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เนื่องจากในช่วงเวลานั้น ประเทศจีนกำลังเกิดภัยพิบัติจากการสู้รบแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ตลอดจนเกิดเหตุภัยพิบัติทางธรรมชาติ อันนำมาซึ่งความอดอยากยากจนด้วย ชาวจีนเป็นจำนวนมากจึงต้องเดินทางออกไปแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่นอกประเทศ และเข้ามาอยู่ในไทยด้วย² ชาวจีนปากพื้คงมาอยู่เมืองไทยรุ่นเดียวกับการอพยพครั้งใหญ่นี้*

¹ ศิริินทร์ บุญโสธรสถิตย์, "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชนบทภาคใต้ฝั่งตะวันออก หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398" เอกสารหมายเลข 11 การสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 (วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2525), หน้า 27.

² Louis Michison, The Oversea Chinese (London : The Badly Head Ltd., 1961), p. 16.

*สังเกตจากการแต่งตัวในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการไว้ผมยาว และดัดเปียแบบชาวแมนจู ภูภาพประกอบในภาคผนวก ข.

3. ชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนในชนบทรอบนอก ส่วนใหญ่ได้แก่ที่ราบทางฝั่งตะวันตกและทางด้านใต้ของปากพอง เขตติดต่อกับหัวไทรและเชียรใหญ่ ชาวชนบทรอบนอกนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนาเป็นส่วนใหญ่ และเป็นชาวไทย ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลำคลองเป็นกลุ่ม ๆ ตามหมู่บ้าน และตำบลเลียบลำคลอง การทำนาก็ใช้เทคนิคแบบดั้งเดิม อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก เนื่องจากปากพองเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองมากสาย ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของดิน จึงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชนชั้นนี้ไม่ต้องดิ้นรนเรื่องการหาน้ำเข้ามา จะมีปัญหาการหาน้ำบ้างในฤดูแล้ง ซึ่งน้ำมีปริมาณน้อยทำให้น้ำเค็มจากทะเลดันขึ้นมาตามลำน้ำ ทำให้สามารถหาน้ำได้ปีละครั้งเท่านั้น ปัญหานี้ยังคงมีมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้จะมีการแก้ไขหลายครั้งหลายหน

อนึ่ง ในเขตชุมชนรอบนอกนี้ คือที่ตำบลบางจากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดมีชุมชนย่อยเกิดขึ้น เป็นชุมชนของชาวไทยมุสลิมที่อพยพมาจากนทบุรี และสมุทรปราการ เรียกว่า "ชุมชนแสงวิมาน"*

ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชนต่าง ๆ ก่อนปี พ.ศ. 2439

ในเรื่องความสัมพันธ์ของชนในกลุ่มชนต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เข้าใจถึงโครงสร้างทางสังคม วิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนในปากพองก่อนปี พ.ศ. 2439 มีด้วยกัน 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มชนชาวไทย

โครงสร้างทางสังคมไทยประกอบด้วยชน 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ เจ้านาย ขุนนาง ไพร และทาส โดยอาจจัดได้เป็นสองชนชั้นคือ ชนชั้นสูง และชนชั้นสามัญ ชนชั้นสูง ได้แก่ เจ้านาย และขุนนาง ส่วนสามัญชนได้แก่ ไพรและทาส การแบ่งนี้ไม่รวมถึงสมณสงฆ์ ซึ่งถือเป็นอีกกลุ่ม

* รายละเอียดศึกษาได้จากบทที่ 3

** กลุ่มชนหมายถึงกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม เช่น ภาษา ศาสนาเดียวกัน อยู่ร่วมกัน เช่น กลุ่มคนไทยหมายถึง กลุ่มคนไทยทั้งหมดที่อาจอยู่ในชุมชนจีนด้วย จึงไม่ใช่คำว่าชุมชน

หนึ่งต่างหาก ชนชั้นสูงในปากหนังมีเพียงขุนนาง ซึ่งมีศักดินาระหว่าง 400 - 1,200¹

ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี ในกลุ่มคนไทยปากหนังมีลักษณะคล้ายคลึงกับคนไทยทั่วไป ประเพณีที่หันหน้าชนตาก็คือ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีชักพระ ซึ่งทำกันในวันเพ็ญเดือน 11 และประเพณีอื่น ๆ ซึ่งเหมือนกับชาวพุทธในประเทศไทยนิยมทำกัน เช่น ทำบุญเข้าพรรษา ฯลฯ ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเคารพนับถือผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ในด้านชาติวุฒิ หรือคุณวุฒิ สิ่งที่ทำให้เห็นคือ การใช้คำอุทธรณ์นามต่าง ๆ กันไป เช่น สามัญชนเรียกขุนนางว่า ไต่เท้า หรือเรียกนายจ้างว่า "นายหัว" เรียกตัวเองว่า เกล็กกระหม หรือกระหม ซึ่งแสดงถึงความนอบน้อม การเรียกเช่นนี้มีครั้งก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 จนปัจจุบันอาจพบอยู่บ้าง ซึ่งแสดงถึงความนอบน้อมเป็นอันมาก บางครั้งมากจนดูเป็นการขยาดยำเกรง ดังรายงานเจ้าพระยาสุโขทัยวินิตคอนหนึ่งว่า "...สิ่งเกตุการเกรงกลัวผู้มีอำนาจ เช่น ข้าหลวงหรือผู้ว่าการเมืองถึงลงนั่ง"²

ลักษณะการแต่งกายของคนไทยในปากหนังก่อนปี พ.ศ. 2439 การแต่งกายเป็นแบบง่าย ๆ ตามสบาย จากรายงานเจ้าพระยายมราช เกี่ยวกับนครศรีธรรมราชซึ่งคงรวมถึงปากหนังด้วย

...การแต่งตัวแลนุ่งห่มก็เลวทราม ดูเหมือนหนึ่งคนที่เป็นไข้อยู่เสมอ ผมเผ้าก็ไม่ได้อหวีให้เรียบ เป็นดั่งนั้นกันทั้งเมือง พิเคราะห์ดูโดยรอบก็เห็นว่าที่นั่นด้วยเหตุสองประการ ประการที่ 1 ไม่มีผู้ใดจะแนะนำ หรือเริ่มให้เป็นตัวอย่างในการแต่งตัวนุ่งห่ม กลับคอยหัวเราะกันเล่นในเวลาที่มีการนุ่งห่มใหม่ ๆ อันเป็นเครื่องจูงใจไม่ให้คนรักษาความสะอาดในร่างกาย ประการที่ 2 การที่นำสิ่งของมาค้าขายไม่เลือกว่าของชนิดใดใช้ทุนสี่ศะทุกอย่าง ที่สุดจนถึงตะกร้ากุงสด พลาสติกทุบนศี่สะ ในเวลาเมื่อทุนของเช่นนี้ไป น้ำคาวกุงปลาไหลนองลงมาบนศี่สะบ้างตามตัวบ้าง ดูไม่ถือ

¹ กรมศิลปากร, "ทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช", หน้า 16-149.

² ประยูร โสภณกุล ณ ออยุธยา, เอกสารราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ในสมัยที่เจ้าพระยายมราชเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล (หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมประยูร โสภณกุล ณ ออยุธยา ณ วัดเทพศิรินทราวาส 23 มีนาคม พ.ศ. 2520), หน้า 152.

กันว่า เป็นการโสโครกอย่างหนึ่ง

ใช่แต่เท่านั้น จะหวังให้เรียบคึกไม่อยู่ได้ก็ประเดี๋ยว แต่พอน้ำของขันทุน ผمก็
หลุดลู่ไปเสียหมด...¹

ในยามว่าง ชาวไทยมักมีการพักผ่อนหย่อนใจที่มีความแตกต่างกันไปตามฐานะ ใน
สังคมในปากพนังช่วงก่อนปี พ.ศ. 2439 มีการพบปะกัน หรือไม่ก็รวมกลุ่มกันไปเที่ยว สามีญ
ชนทั่วไปนิยมเล่นการพนันในรูปต่าง ๆ โดยเฉพาะการพนันชนโค ซึ่งเป็นกีฬาที่ชื่นชอบของชาว
ปากพนัง คือเป็นกีฬาที่คนทุกระดับนิยมเล่นกัน นอกจากนี้ ยังมีการเล่นอื่น ๆ เช่นเดียวกับภาค
กลาง และภาคอื่น ๆ เช่น การกักปลา ชนไก่ โรงบ่อน โรงหวยและการชมมหรสพต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาถึงวิถีชีวิตจะเห็นได้ว่า ชนชั้นสูงและชนชั้นสามัญมีแนวทางการดำเนิน
ชีวิตที่แตกต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้การที่ชนชั้นสูงและสามัญชนจะมีความใกล้ชิดกันย่อมเป็นไปได้
ยาก ความสัมพันธ์กันในชุมชนชาวไทย ปรากฏออกมาในลักษณะผู้ใหญ่มากกับผู้เยาว์ อันเนื่องมา
จากความสัมพันธ์เป็นนายและลูกน้อง หรือมุลนายกับไพร่และทาส โดยฝ่ายหนึ่งมีฐานะ และ
อำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ผู้ที่เหนือกว่ามีหน้าที่ต้องปกครองบังคับบัญชา หรือช่วยให้ความ
คุ้มครองผู้ที่อยู่²ในความดูแลของตน ส่วนผู้น้อยก็ให้สิ่งตอบแทนในรูปของการให้ความจงรักภักดี
หรือแรงงาน

กลุ่มคนจีนก่อนปี พ.ศ. 2439

กลุ่มคนจีนที่อาศัยในปากพนังส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองจีนตั้งได้กล่าวมาแล้ว การ
แบ่งชั้นหรือระดับของคนจีนส่วนใหญ่ใช้ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องแบ่ง ดังนั้น จึงอาจมีการ
เลื่อนฐานะกันได้ง่ายกว่าคนไทย พวกคนจีนมีฐานะดีได้แก่ พวกเจ้าภาชีนายอากร ซึ่งเป็นผู้มี
สิทธิพิเศษบางประการในการผูกขาดทางเศรษฐกิจ ส่วนชาวจีนระดับต่ำลงมา ได้แก่

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153.

² ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์, สังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416

(กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2521), หน้า 173-174.

พวกพ่อค้าทั่ว ๆ ไปที่มีกิจการไม่ใหญ่โตมากนัก รวมทั้งช่างฝีมือ ลูกจ้างตามร้านค้า พวกที่ใช้แรงงาน พวกพ่อค้าเร่ที่เรียกว่า ยี่ปี่ว คนลากรถ กรรมกร ฯลฯ

เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวจีนเป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ชาวจีนที่อพยพมาเมืองไทยนี้ ส่วนมากแต่เดิมจะเป็นเกษตรกรที่ประสบปัญหาความยากจนมาจากเมืองจีน แต่เมื่อพวกนั้นมาอยู่เมืองไทยน้อยคนนักที่จะทำการเกษตรกรรมตามอาชีพเดิม มีอยู่บ้างที่ปลูกผักขาย เพราะมีความชำนาญ และคนไทยไม่ค่อยปลูกหรือปลูกแบบเพียงพอขีพ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่า คนจีนเข้ามาเพื่อหาประโยชน์ทางการเงินจะได้ส่งกลับไปเลี้ยงครอบครัวที่กำลังเดือดร้อนทางเมืองจีน ดังนั้น อาชีพแรกที่เขายึดถือมันต้องเป็นอาชีพที่ให้เกิดผลอย่างรวดเร็วสนองความต้องการของพวกเขาได้โดยไม่ต้องลงทุนมากนัก เพราะพวกนี้มีทุนทรัพย์ไม่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้ในระยะแรก ๆ ที่อพยพเข้ามา ชาวจีนจึงมุ่งทำอาชีพทางการค้า ตลอดจนใช้แรงงานเป็นสำคัญ

ชาวจีนในปากพม่าได้นำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเข้ามาด้วย ที่สำคัญคือความเชื่อในทางศาสนา ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนา (รวมกันเรียกว่า ชัมก่า) มีการให้ความสำคัญแก่ ตรุษจีน สารทจีน ไหว้พระจันทร์ ซึ่งมีมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ การนำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมเข้ามายังปรากฏในด้านอื่น ๆ เช่น การแต่งกาย ภาษา เป็นต้น ชาวจีนบางส่วนได้พยายามสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านั้นแก่บุตรหลานของตน อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวจีนก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสังคมไทยที่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กัน กล่าวคือ จะมีการผสมผสานระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนและไทยมากขึ้น ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดต่อไปข้างหน้า

การพักผ่อนหย่อนใจของชาวจีนเมื่อเสร็จจากภารกิจประจำวัน จะปรากฏเด่นชัดในรูปของการเล่นการพนัน อันเป็นลักษณะนิสัยที่พบมากในหมู่ชาวจีน บางคนเล่นเป็นอาชีพ ไม่ยอม

¹ ภูเขาประกอบในภาคผนวก ข.

ประกอบอาชีพอื่น และก่อให้เกิดอาชีพอีกอย่างหนึ่งคือ รับจ้างบริการด้านต่าง ๆ ช่างบ่อนและ
 เนื่องจากโรงหวยโรงบ่อนเป็นที่ชุมนุมของผู้คนจำนวนมากนี้เอง จึงได้มีสิ่งบันเทิงเพื่อการพัก
 ผ่อนคลายใจชนิดอื่น ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงงิ้ว โรงน้ำชา และโรงยาพื้น
 สถานที่เหล่านี้นอกจากจะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังให้เป็นสถานที่ที่คนจีนได้พบปะสนทนาแลกเปลี่ยน
 และส่งข่าวคราวถึงกันและกัน ซึ่งรวมถึงส่งข่าวไปยังครอบครัวทางเมืองจีนด้วย เมื่อมี
 ผู้เดินทางกลับไปเมืองจีน

ลักษณะบ้าน เรือนทั่วไป

บ้านเรือนในชุมชนปากพ่องส่วนใหญ่สร้างจากวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่น คือ จากหรือใบ
 มะพร้าว เป็นบ้านขนาดเล็ก ๆ มุงหลังคาและฝาบ้านด้วยจากที่จับเป็นคับ หรือก้านมะพร้าว
 บ้านแต่ละหลังภายในหมู่บ้านเดียวกันจะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนยังสะท้อน
 ถึงความเชื่อและความอ่อนน้อมของคนด้วย เช่น การสร้างบ้านของชาวปากพ่องจะไม่สร้างบ้าน
 ให้ใหญ่หรือเกินหน้าหรือทัดเทียมเจ้านาย ทั้งที่มีเงินจะสร้างได้ ถ้าผู้ใดมุงฝากระดานและ
 หลังคามุงกระเบื้อง ก็จะถูกติเตียนถือเป็นการอับมงคลที่ทัดเทียมเจ้านาย¹ สาเหตุอีก
 ประการหนึ่งที่ต้องปลูกสร้างบ้านแบบง่าย ๆ เนื่องจากขาดแคลนไม้ขนาดใหญ่จึงเห็นได้จาก
 ข้อความที่เจ้าพระยาสุโขทัยวินิจฉัยรายงานในหนังสือตรวจราชการตอนหนึ่งว่า

...ประการหนึ่งเมืองนครศรีธรรมราชนี้ เป็นเมืองปากก็จริง แต่หาไม้ยาก ไปชุม
 อยู่ทางนอกเขา ซึ่งมีแม่น้ำไปออกเสียทะเลเมืองกาญจนา และเมืองตรัง ในเขา
 ริมทะเลด้านนี้ถึงจะมีอยู่ก็ไกลลำบากที่จะหาพาหนะพามา เพราะไม่มีคลอง ที่มีก็
 เป็นคลองเล็ก ๆ คั้นเต็มที ชักอยู่ด้วยเรื่องไม้ก็ส่วนหนึ่งเหมือนกัน เป็นอันไม่มี
 ใครซื้อขาย ถ้าต้องการก็ต้องไปตัดเองจึงเป็นการลำบากต่อผู้ที่คิดทำบ้านเรือน
 อย่างยิ่ง ถึงจะมีทรัพย์ก็เป็นการขัดข้อง การปลูกสร้างจึงยังไม่บริบูรณ์...²

ปากพ่องก็เช่นเดียวกับบริเวณอื่นในเมืองนครศรีธรรมราช คือขาดแคลนไม้เช่นเดียวกัน

¹ กจช. ร.5 มท.2.16 พระยาสุโขทัยออกมาว่าให้ระสางความเก่าใหม่ในมณฑลนคร
 ศรีธรรมราชแล้วเป็นอันมาก 2 กุมภาพันธ์ 2440

² เรื่องเดียวกัน

บ้านเรือนทางแถบนี้จึงไม่มีได้ตุนสูงเหมือนทางภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น ถ้าต้องการเลี้ยงสัตว์ ก็จะกันคอกเป็นที่เลี้ยงสัตว์ต่างหาก โดยใช้วัสดุพื้นบ้านง่าย ๆ เช่น ก้านมะพร้าวมาตัดออกและสานขัดกัน สัตว์ที่นิยมเลี้ยงได้แก่ หมู เป็ด ไก่ วัว และควาย และจะสร้างยุ้งข้าวอย่างง่าย ๆ มีลักษณะเป็นเพิงต่อจากตัวบ้าน มีฝากันกันฝน และใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น โถ เครื่องมือจับปลา ฯลฯ บ้านนี้อาจมีการกันห้อง แต่บางหลังก็ไม่มีห้องเลย ชาวปากพนังสร้างบ้านอย่างง่าย ๆ เช่นนี้มานานจนกระทั่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบเทศบาล รูปแบบการปลูกสร้างจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย

สภาพเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวมานี้ จะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในช่วงปฏิรูปการปกครองแบบเทศบาล ปี พ.ศ. 2439 ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย